

Småföretagsanpassad lärlingsmodell

- Sverige ligger långt efter de flesta europeiska länder sett till andelen lärlingar. Av tolv som läser en yrkesinriktad utbildning i Sverige är det bara en som är lärling.
- Om andelen lärlingar vore lika hög som i Norge, Danmark och Tyskland skulle cirka 23 800 färre unga vara arbetslösa i Sverige.

Nima Sanandaji

Småföretagarnas

Riksförbund

Förord: Sverige behöver fler lärlingar

Sverige behöver ett fungerande lärlingssystem. Det är en insikt som har funnits länge i Småföretagarnas Riksförbund. Behovet framstår tydligt när man observerar obalanserna på arbetsmarknaden, där unga ofta saknar de kompetenser som företagen söker, samtidigt som många ungdomar saknar alternativa vägar till jobb och utbildning.

Lärlingsutbildning innehåller en blandning av skolförlagt och arbetsplatsförlagt lärande, där eleven lär sig teoretiska moment i skolan och praktiska moment på arbetsplatsen. I flertalet europeiska länder är arbetsgivare med och finansierar utbildningen och lärlingen erhåller vanligtvis någon form av ersättning under lärlingsutbildningen. Lärlingsutbildningar finns på gymnasial nivå och i form av vuxenutbildning. Det finns även lärande i arbete, i form av olika eftergymnasiala utbildningar med arbetsplatsförlagd praktik.

Det svenska utbildningsväsendet är fokuserat på att även praktiska kompetenser ska läras in på skolbänken, sällan via arbetsplatser. Därför finns bland unga vuxna ett tydligt underskott av sådana kompetenser som lärs in genom arbete. Denna rapport presenterar en unik jämförelse av den roll som lärlingsutbildningar spelar på arbetsmarknaden i olika europeiska länder. I många europeiska länder går fyra av tio eller fler av gymnasieeleverna i arbetsplatsförlagda yrkesutbildningar, det vill säga olika former av lärlingsutbildning.

I Sverige är det knappt tre procent av gymnasieeleverna som deltar i arbetsplatsbaserad yrkesutbildning. Därmed är Sverige ett av europeiska länder med lägst andel lärlingar. Denna brist på arbetsplatsförlagt lärande medför utmaningar såväl på individnivå som på arbetsmarknaden och företagandet generellt. Vi utnyttjar inte det autentiska lärandets kraft som påvisats av forskningen och som leder till snabbare etablering på arbetsmarknaden.

De europeiska länder där en högre andel av gymnasieeleverna är lärlingar tenderar att ha lägre arbetslöshet bland unga vuxna. Om Sverige skulle ha omfattande inslag av lärlingsutbildningar, i likhet med Danmark, Norge och Tyskland, skulle följderna bli en klart lägre arbetslöshet bland unga. I denna rapport uppskattas hur många fler unga som i så fall skulle ha arbete i olika delar av landet.

En viktig insikt som rapporten förmedlar är att det som saknas i Sverige är inte resurser för yrkesutbildningar på gymnasienivå. Såväl sett till andelen elever som läser dessa utbildningar som sett till andelen tillgängliga ekonomiska resurser som läggs på yrkesutbildningar, ligger Sverige väl till i europeisk jämförelse.

Det som saknas i Sverige är att utbildningsprogrammen inte är arbetsplatsförlagda. En stor del av yrkesutbildningarna på gymnasienivå sker nämligen utan tydlig koppling till någon arbetsplats. Av tolv unga som

läser yrkesinriktade program på gymnasiet är det bara en som är lärling. De övriga elva lär sig yrkeskompetenser endast på skolbänken. Detta visar på en uppenbar brist på arbetsplatsförlagt lärande i Sverige, något som behöver lösas genom konstruktiva reformer. Även andelen med kortare eftergymnasial utbildning som har minst sju månaders arbetsplatsförlagt lärande är relativt låg i Sverige.

Att stärka lärlingsutbildningar är en fråga som ligger Småföretagarnas Riksförbund varmt om hjärtat. Vi har genomfört intervjuer med olika anordnare av lärlingsutbildningar i Sverige, för att få en bättre bild av reformbehovet. Dessutom har vi rest till Åland, den svensktalande delen i grannlandet Finland som med autonomi har infört sin egen variant av lärlingsutbildning. I denna rapport finns perspektiv som vi hämtat in från dessa samtal. Dessutom har vi faktiskt goda exempel även i Sverige, vi har därför även besökt Uddevalla Gymnasieskola, båda besöken finns dokumenterade i föreliggande rapport.

För de unga i Sverige uppstår ofta ett moment 22, där de saknar kompetenserna för att få ett första arbete, vilket leder till att de inte heller får möjlighet till denna inläring. Lösningen som fungerade väl tidigare i Sverige och som också fungerar väl i omvärlden är lärlingsutbildningar. Det är dags att åter stärka denna modell i Sverige.

Genom Lärlingsfrämjandet driver Småföretagarnas Riksförbund, i samverkan med andra organisationer som representerar arbetsgivare och hantverkare, ett projekt för att anpassa utbildningssystemet samt få fler småföretagare att ta emot lärlingar och fler lärlingar att söka sig till

småföretagen. Tankarna bakom detta projektinitiativ finns beskrivna i bilagan om ”Smålandsmodellen”.

Denna rapport är värdefull läsning för den som vill lära sig mera om hur Sverige kan rusta fler unga för en konstruktiv framtid på arbetsmarknaden, och samtidigt stärka näringslivets kompetensförsörjning.

Sten Lindgren, Styrelseledamot Småföretagarnas Riksförbund

Sammanfattning

- Denna rapport presenterar en unik europeisk jämförelse, som visar att enbart 2,9 procent av gymnasiestudenterna i Sverige är lärlingar. Därmed är Sverige ett av de europeiska länder som har lägst andel lärlingar. I många andra europeiska länder, särskilt i Norden och Västeuropa, går fyra av tio eller fler av gymnasieeleverna på lärlingsutbildningar.
- Det handlar inte om ett generellt underskott på yrkesinriktade utbildningar, då knappt 33 procent av gymnasiestudenterna i Sverige går på yrkesinriktade utbildningar. Detta är en genomsnittlig nivå för EU-länderna. Problemet är att av tolv som går yrkesinriktade utbildningar är bara en lärling medan övriga elva deltar i en utbildning enbart via skolbänken.
- Inte heller är det resurser som saknas. I Sverige läggs 0,62 procent av den samlade ekonomiska produktionen (BNP) varje år på yrkesinriktade utbildningar i gymnasiet. Detta är strax över genomsnittet för EU-länderna. Det som utmärker Sverige är att bara en liten del av de yrkesinriktade utbildningarna är arbetsplatsförlagda. Därmed skapas svårigheter för de unga att få förankring på arbetsmarknaden, medan särskilt de mindre företagen samtidigt får svårt att växa med ung kompetens.
- En jämförelse mellan europeiska länder visar att i genomsnitt korrelerar varje tio procentenheter högre andel lärlingsutbildningar bland gymnasieelever med en tredjedels procentenhet lägre ungdomsarbetslöshet.
- Grannländerna Norge, Danmark och Tyskland har fyra av tio gymnasieelever i arbetsplatsbaserad yrkesutbildning, och en förhållandevis låg ungdomsarbetslöshet på omkring 4 till 7 procent. Baserat på det linjära sambandet mellan andel lärlingar i gymnasiet och ungdomsarbetslösheten bland de europeiska länderna, skulle Sverige ha 1,3 procentenheter lägre arbetslöshet bland unga (15-29 åringar) om andelen elever som är lärlingar vore lika hög som i Danmark, Norge och Tyskland.
- I så fall skulle antalet arbetslösa unga minska med ungefär 23 800 i Sverige. I denna rapport presenteras en uppdelning på hur denna sänkning av ungdomsarbetslösheten kan förväntas fördela sig regionalt, i Sveriges åtta storregioner. Det är en storleksuppskattning på hur regionala arbetsmarknader kan gynnas av fler lärlingar.
- Passiva unga (uvas) är en benämning på unga som varken jobbar eller studerar. I Sverige är andelen passiva unga relativt låg på grund av många arbetsmarknadsprogram. Det totala antalet beräknas uppgå till cirka 130 000 i åldrarna 16 – 29 år, ett nog så allvarligt problem. Detta antal skulle dock vara klart lägre med större andel lärlingar visar sambandet i europeisk jämförelse.

- Yrkesutbildningar på eftergymnasial nivå kan också ha inslag av arbetsförlagt lärande. Europeisk statistik gör det möjligt att jämföra andelen av de som läser kortare eftergymnasiala utbildningar med eller utan minst sju månaders arbetsförlagt lärande. I Sverige är andelen elever med kortare eftergymnasial utbildning som har längre arbetsplatsförlagt lärande (minst sju månader) enbart 6,6 procent. Som jämförelse är samma andel mer än dubbelt så hög i Finland, Norge och Danmark.
- I Nederländerna, Schweiz och Tyskland har hälften av unga med kortare högskoleutbildning minst sju månaders arbetsplatsförlagt lärande. Sveriges attraktionskraft undermineras av stora skillnader sett till andelen unga som under sin utbildning får praktiska yrkesfärdigheter på arbetsplatser.
- Det finns således goda skäl för att utforma lärlingssystemet så att det baseras mera på interaktion mellan företagen och eleverna, samtidigt som skolan vässar sin roll som leverantör av basutbildning. Lärlingssamordnare behövs som synkar mellan lärling, arbetsgivare och skola. Utbildning av arbetsplatsernas handledare behöver också stärkas.
- Skolverket bedriver idag handledarutbildning men verkets roll skulle kunna stärkas genom att tillsammans med branschorganisationer verka för att skapa en svensk kvalitetssäkring för lärlingsutbildningar, motsvarande den som finns på Åland.
- Småföretagarnas Riksförbund förbereder tillsammans med Lärlingsfrämjandet demonstrationsprojekt för att därigenom medverka till ett generellt väl fungerande lärlingssystem i Sverige, se mera om detta i bilaga.

Innehållsförteckning

Sverige ligger efter Europa sett till lärlingsutbildningar	8
Yrkesutbildningar i Sverige är fokuserade på lärande via skolbänken	10
Europeiska länder med större andel lärlingar har lägre ungdomsarbetslöshet	13
23 800 färre unga arbetslösa i Sverige med ökade inslag av lärlingar	16
Färre passiva unga i länder med hög andel lärlingar	19
Sverige ligger även efter i lärlingar på högskolenivå	21
Så kan lärlingsutbildningen i Sverige stärkas – vi kan lära av Åland	23
Uddevalla – en av landets bästa kommuner för yrkesutbildning	26
Vad vill Småföretagarnas Riksförbund?	31
Lärlingsfrämjandet – för fler och bättre lärlingsutbildningar	32
Smålandsmodellen	33
Referenser	35

Sverige ligger efter Europa sett till lärlingsutbildningar

Ett perspektiv, som Småföretagarnas Riksförbund länge drivit i samhällsdebatten, är att Sverige behöver mer lärlingsutbildningar. Historiskt har lärlingsutbildningar spelat en viktig roll för kompetensförsörjningen i Sverige, men i dagens skolsystem har arbetsplatsförlagt lärande bara en obetydlig roll. Att Sverige numera har en låg andel lärlingar skapar svårigheter för såväl företagens kompetensförsörjning som för ungas förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden genom att lära sig kompetenserna som efterfrågas.

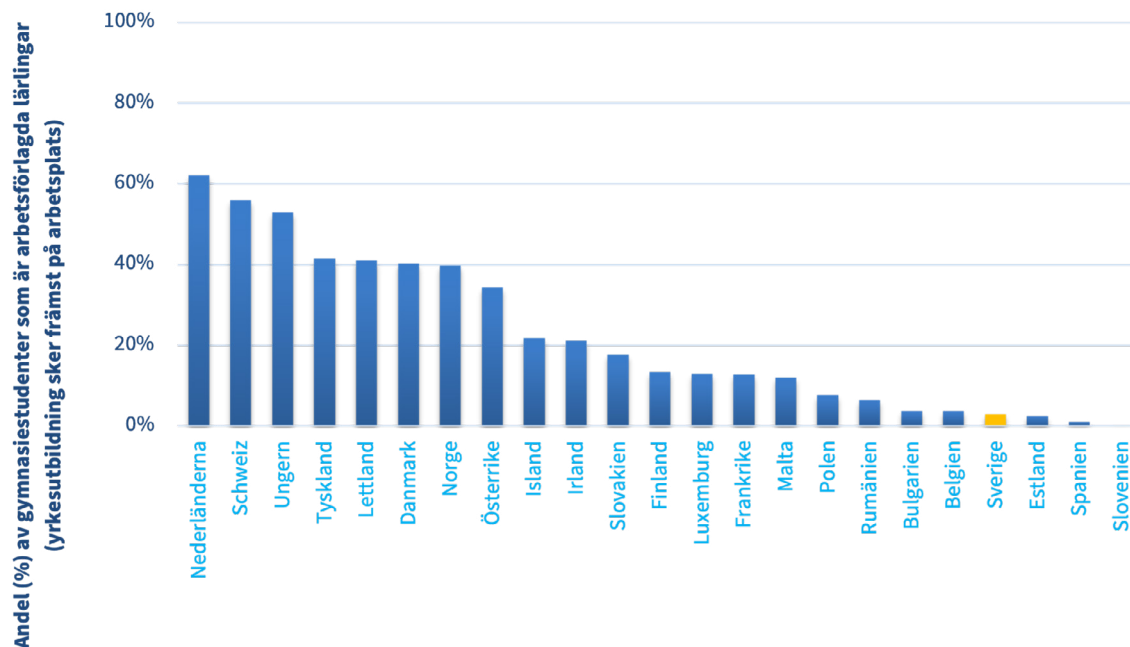
Det är viktigt att vara medveten om att situationen är annorlunda i övriga Europa. Denna rapport presenterar en unik europeisk jämförelse över andelen gymnasiestudenter som är lärlingar. Resultaten som illustreras i figur 1 visar att det finns en grupp länder i Europa där mindre än var tjugonde gymnasieelev går på lärlingsutbildning. I denna grupp länder med begränsad nivå av arbetsplatsförlagt lärande i gymnasiet finns Sverige tillsammans med Slovenien, Spanien, Estland, Belgien och Bulgarien.¹

I Sverige är det enbart 2,9 procent av eleverna på gymnasieskolan som deltar i arbetsplatsförlagda yrkesutbildningar, med andra ord lärlingsutbildningar. Det är en ovanligt låg nivå, många utvecklade europeiska ekonomier har betydligt större andel lärlingar bland gymnasieeleverna än vad Sverige har. Rumänien, Polen, Malta, Frankrike, Luxemburg, Finland, Slovakien är länder där en högre andel av eleverna är lärlingar, men färre än en femtedel av samtliga gymnasieelever. I Irland och Island är var femte gymnasieelev en lärling.

Det finns också en rad europeiska länder där lärlingsutbildningar har ännu större genomslag. I denna grupp finns flera av de mera välutvecklade ekonomierna i Europa, som kulturellt och geografiskt är mest närbesläktade med Sverige. En tredjedel av eleverna i Österrike och fyra av tio i Norge, Danmark, Lettland och Tyskland är lärlingar. I Ungern, Schweiz och Nederländerna är majoriteten av gymnasieeleverna lärlingar.

¹ Jämförelsen i rapporten baseras på de utvecklade europeiska länder för vilka statistik av god kvalitet kring arbetsplatsförlagt lärande finns.

Figur 1. Lärlingar som andel av gymnasiestudenter

Källa: Cedefop och egna analyser. Andel studenter som läser utbildningar inom IVET (initial education and training) som har arbetsbaserade utbildningar visas. Data finns för många men inte alla europeiska länder.

Det är 14 gånger så hög andel elever i Tyskland, Danmark och Norge som är lärlingar jämfört med i Sverige.

Sverige jämförs ofta med Tyskland, Danmark och Norge då det finns många ekonomiska, kulturella och geografiska likheter mellan länderna. Det är 14 gånger så hög andel elever i Tyskland, Danmark och Norge som är lärlingar jämfört med i Sverige. Denna anmärkningsvärda skillnad illustrerar tydligt behovet av att bygga ut lärlingsutbildningarna i Sverige.

Yrkesutbildningar i Sverige är fokuserade på lärande via skolbänken

Vad beror bristen på lärlingsutbildningar på? Intressant nog visar en jämförelse med övriga Europa att Sverige inte har en generell brist på yrkesinriktade utbildningar, snarare handlar det om att dessa utbildningar är alltför baserade på lärande via enbart skolbänken.

I Sverige går nämligen 33 procent av gymnasiestudenterna på yrkesbaserade utbildningar, som dock inte är lärlingsutbildningar, en jämförelse med övriga Europa visas i figur 2. Av tolv gymnasieelever som läser yrkesutbildningar i Sverige är bara en lärling medan de resterande elva lär sig enbart via skolbänken.

Detta är en tydlig obalans, då den stora majoriteten elever som läser yrkesprogram inte får med sig praktiska kunskaper och erfarenheter från arbetsplatser. Som jämförelse kombinerar Norge och Tyskland en hög andel lärlingar bland gymnasieleverna med att en mindre del läser yrkesinriktade gymnasieprogram enbart på skolbänken. Modellen i Danmark bygger på att yrkesutbildningar via gymnasiet sker via lärlingsplatser.

Av tolv gymnasieelever som läser yrkesutbildningar i Sverige är bara en lärling medan de resterande elva lär sig via skolbänken.

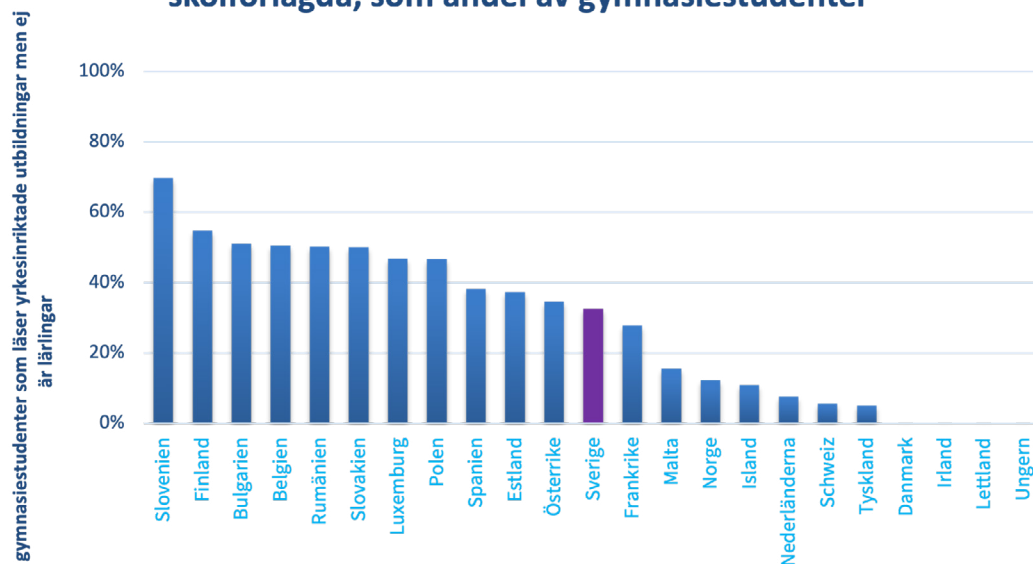
Ungern, Lettland, Irland och Danmark, saknar yrkesutbildningar som saknar lärlingsutbildningar. I Tyskland, Schweiz och Nederländerna går färre än vart tionde gymnasiestudent på yrkesprogram som inte är arbetsplatsförlagda.

I andra delar av Europa är dessa program vanligare. I Norge är det var åttonde gymnasiestudent som läser en sådan utbildning. I Österrike går liksom i Sverige en tredjedel av eleverna på gymnasiet i yrkesprogram som inte är lärlingsbaserade. I länder som Polen, Slovakien, Belgien och Finland rör det sig om runt hälften av alla gymnasieelever. Slovenien är det enda europeiska

land i denna jämförelse som saknar traditionella lärlingsutbildningar. Där går hela sju av tio gymnasieelever i yrkesbaserade program med inlärn timer enbart via skolbänken.

Jämförelsen visar tydligt att den svenska utbildningsmodellen skiljer sig åt jämfört med de länder i Europa som mest liknar Sverige geografiskt, kulturellt och ekonomiskt, genom begränsat inslag av arbetsplatsförlagt lärande.

Figur 2. Studenter i yrkesinriktade utbildningar som är skolförlagda, som andel av gymnasiestudenter

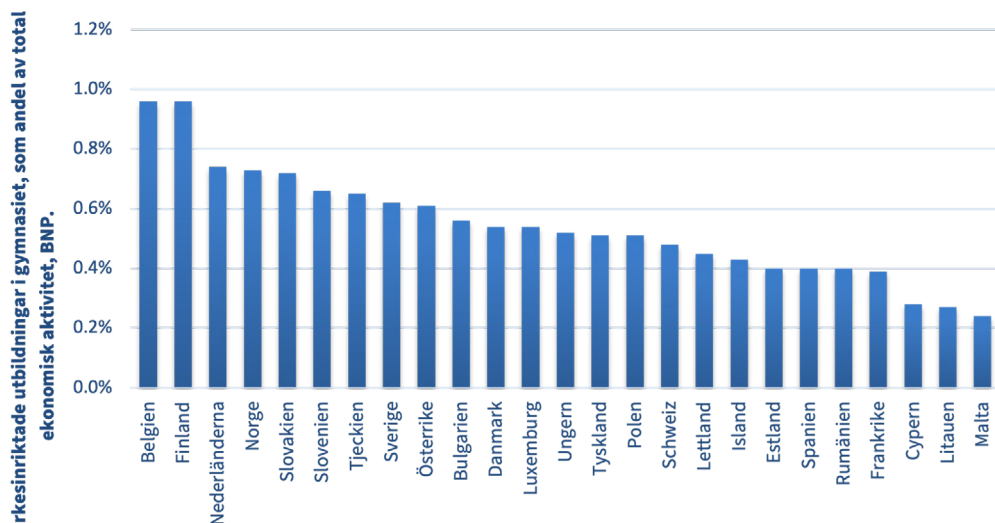
Källa: Cedefop och egna analyser. Andel studenter som läser utbildningar inom IVET (initial education and training) vilka inte är arbetsbaserade utbildningar visas. Data finns för många men inte alla europeiska länder.

Även sett till anslagna resurser till yrkesutbildningar klarar sig Sverige väl. I figur 3 visas en jämförelse av resurserna som går till yrkesbaserade utbildningar i gymnasiet. Sammanlagt går 0,62 procent av den samlade ekonomiska produktionen i Sverige, alltså av bruttonationalprodukten (BNP), till denna form av utbildning. I genomsnitt för de andra europeiska länderna är motsvarande andel 0,54 procent.

Denna jämförelse illustrerar tydligt att resurserna till yrkesutbildning på gymnasial nivå finns i Sverige, det som saknas är främst fokus på arbetsplatsförlagt lärande. Denna avsaknad av lärlingsutbildningar leder till att kompetensförsörjningen försvåras i allmänhet till näringslivet, men blir särskilt påfrestande för de minsta och innovativa företagen som av olika skäl är extra beroende av arbetsplatsbaserat lärande. Fyra av fem nya jobb skapas i småföretag.

“

Figur 3. Utgifter till yrkesinriktade utbildningar i gymnasiet, som andel av BNP

Källa: Cedefop och egna analyser. Andel studenter som läser utbildningar inom IVET (initial education and training) visas. Dessa utbildningar kan vara arbetsbaserade eller inte.

Det är stora delar av arbetsmarknaden som skulle kunna växa med lärlingsutbildningar, om Sverige reformerar utbildningsväsendet i likhet med hur det fungerar i grannländer som Danmark, Norge och Tyskland.

Stora delar av svensk arbetsmarknad skulle kunna växa med lärlingsutbildningar, förutsatt att Sverige reformerar utbildningsväsendet i likhet med hur det fungerar i grannländer som Danmark, Norge och Tyskland.

Europeiska länder med större andel lärlingar har lägre ungdomsarbetslöshet

Lärlingsutbildningar är viktiga för ungas etablering på arbetsmarknaden. En jämförelse mellan europeiska länder visar att de länder med högre andel av gymnasieeleverna som genomför lärlingsutbildningar, också tenderar att vara de som har lägre nivåer av ungdomsarbetslöshet i genomsnitt (figur 4).

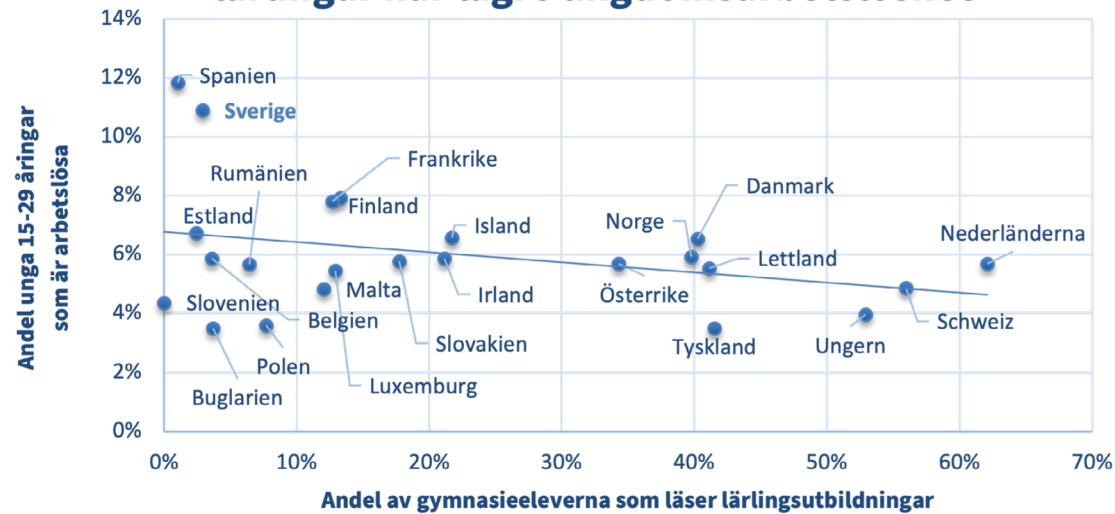
Nederländerna och Schweiz som har störst inslag av lärlingsutbildningar lyckas också väl på arbetsmarknaden. Arbetslösheten bland unga vuxna (15-29 år) i dessa länder är 6 respektive 5 procent. I Sverige är ungdomsarbetslösheten 11 procent, alltså dubbelt så hög. Som figuren visar finns ett extremt tydligt samband mellan dessa faktorer.

I en jämförelse mellan europeiska länder framgår att i genomsnitt korrelerar varje tio procentenhets högre andel lärlingsutbildningar bland gymnasieelever, med en tredjedels procentenhet lägre ungdomsarbetslöshet. Denna beräkning baseras på det linjära sambandet för de europeiska länder som ingår i studien.

Baserat på detta samband, kan man fråga sig vad som skulle hända om Sverige i likhet med grannländerna Norge, Danmark och Tyskland når upp till en situation där fyra av tio gymnasieelever är lärlingar? Dessa länder har en arbetslöshet bland unga som ligger på mellan 4 och 7 procent, klart lägre än i Sverige.

Om Sverige når upp till lika hög andel lärlingar bland gymnasieelever som i Norge och Danmark skulle det, baserat på detta linjära samband, leda till att Sverige får 1,3 procentenheter lägre arbetslöshet bland unga (15-29 åringar). Sverige skulle i så fall fortfarande ha högre ungdomsarbetslöshet jämfört med många andra delar av Europa, men en klart bättre situation jämfört med idag. En del av gapet i arbetslöshet, jämfört med grannländerna, skulle kunna tas igen om Sverige rör sig mot samma inslag av lärlingsutbildningar.

Figur 4. Europeiska länder med högre andel lärlingar har lägre ungdomsarbetslöshet

Källa: Eurostat och egna analyser.

“

Om Sverige kan nå upp till lika hög andel lärlingar som bland gymnasieelever i Norge och Danmark skulle det, baserat på detta linjära samband, leda till att Sverige får 1,3 procentenheter lägre arbetslöshet bland unga (15-29 åringar).

Analysen pekar på att nära en tredjedel av skillnaden i ungdomsarbetslöshet, jämfört med Norge och Danmark, kan förklaras av lägre andel lärlingar. Givet dagens utmaning med att unga efter avklarade gymnasieutbildning sällan har praktiska kunskaper, verkar denna storleksuppskattning rimlig. Till det kommer en betydande andel unga som inte tar del av någon gymnasieutbildning alls.

23 800 färre unga arbetslösa i Sverige med ökade inslag av lärlingsutbildningar

En relevant fråga är vad det skulle innebära om arbetslösheten minskar med 1,3 procentenheter, genom en process där Sverige går mot större inslag av lärlingsutbildning? En sänkning av ungdomsarbetslösheten med 1,3 procentenheter skulle innebära att denna minskar från 10,9 till 9,6 procent. Det vill säga, nivån skulle minska med en åttondel.

I denna rapport görs en beräkning att arbetslösheten minskar med samma nivå i de åtta storregionerna i Sverige. Därefter räknar vi ut vad det skulle innebära för arbetslösheten bland unga vuxna i åldrarna 15 till 24 år. Sannolikt är betydelsen större i mer glesbefolkade områden, eftersom småföretag här har mindre urval av möjliga anställda.

“

Om Sverige genom att införa motsvarande nivå av lärlingsutbildningar som i Danmark, Norge och Tyskland minskar ungdomsarbetslösheten med 1,3 procentenheter, resultatet blir ungefär 23 800 fler unga (15-29 år) i arbete.

Om Sverige inför motsvarande nivå av lärlingsutbildningar som i Danmark, Norge och Tyskland minskar ungdomsarbetslösheten med 1,3 procentenheter, resultatet blir ungefär 23 800 fler unga (15-29 år) som har arbete i Sverige.

I tabell 1 visas hur detta skulle fördela sig i olika regioner av landet. Störst effekt på jobben uppstår i Stockholm, där 5 500 flera unga skulle vara i arbete.

I Västsverige, Östra Mellansverige och Sydsverige är storleken på effekten en minskning på 4 000 eller fler unga arbetslösa. I Mellersta Sverige och Övre Norrland, där effekten är minst, rör det sig om 700 respektive 900 färre unga arbetslösa. Dessa är storleksuppskattningar, baserat på det linjära sambandet som finns i jämförelse av europeiska länder.

Tabell 1. Så skulle regionala arbetsmarknader påverkas om Sverige genom fler lärlingsutbildningar sänker ungdomsarbetslösheten med 1,3 procentenheter			
	Antal tusen arbetslösa 15-24 åringar, senaste data för 2024.	Så många skulle nivån vara om Sverige hade lika mycket lärlingar som Danmark, Norge och Tyskland. I linje med det europeiska sambandet är utgångspunkten att ungdomsarbetslösheten skulle minska med 1,3 procentenheter.	Så många färre unga i arbetslöshet skulle förändringen leda till.
Hela Sverige	199 600	175 788	23 812
Stockholm	46 100	40 600	5 500
Östra Mellansverige	37 200	32 762	4 438
Småland med öarna	14 500	12 770	1 730

Tabell 1. Så skulle regionala arbetsmarknader påverkas om Sverige genom fler lärlingsutbildningar sänker ungdomsarbetslösheten med 1,3 procentenheter

	Antal tusen arbetslösa 15-24 åringar, senaste data för 2024.	Så många skulle nivån vara om Sverige hade lika mycket lärlingar som Danmark, Norge och Tyskland. I linje med det europeiska sambandet är utgångspunkten att ungdomsarbetslösheten skulle minska med 1,3 procentenheter.	Så många färre unga i arbetslöshet skulle förändringen leda till.
Sydsverige	34 100	30 032	4 068
Västsverige	40 100	35 316	4 784
Norra Mellansverige	14 000	12 330	1 670
Mellersta Norrland	5 900	5 196	704
Övre Norrland	7 700	6781	919

Källa: Eurostat och egna analyser.

Färre passiva unga i länder med hög andel lärlingar

Passiva unga (eller uvas) är en benämning på dem som vare sig engagerar sig i studier eller arbete. Det finns ett tydligt samband mellan skolmisslyckanden, socialt utanförskap och psykisk ohälsa. Ungdomar som lämnar skolan utan fullständiga betyg löper betydligt högre risk att hamna i långvarig arbetslöshet och ekonomisk utsatthet, vilket kan leda till social isolering och psykiska problem som inte sällan påverkar även barn och andra familjemedlemmar. Att erbjuda elever en väg in i arbetslivet kan minska stress och ångest, stärka deras känsla av sammanhang och bidra till en mer positiv självbild.

En jämförelse mellan europeiska länder, som illustreras i figur 5, visar tydligt att de länder som har en högre andel av gymnasieeleverna i lärlingsutbildningar också tenderar att ha lägre andel passiva unga. Effekten är att för varje tio procentenheter fler gymnasiestudenter som läser lärlingsutbildningar, så är det två tredjedelars procentenheter färre passiva unga.

Lärlingsutbildningar erbjuder unga förutsättning att komma nära arbetsmarknaden, bygga upp relevanta personliga relationer och praktiska kompetenser. Förutom att vara en bra form av utbildning är det också stimulerande. Genom att bryta passivitet, och de därmed förknippade effekterna, blir det också möjligt för dessa unga personer att bli en del av samhället, med allt vad det innebär.

Trots att Sverige har få lärlingselever präglas dock landet av en relativt låg andel passiva unga. Förklaringen ligger i att Sverige har en aktiv arbetsmarknadspolitik, där aktivering i åtgärder leder till att andelen passiva unga är lägre än vad den skulle ha kunnat vara. Detta förklarar varför Sverige, som har en hög andel arbetslösa unga, har en relativt låg andel passiva unga. Samtidigt är läget att det finns cirka 130 000 "uvas" i åldrarna 16 – 29 år i Sverige, vilket innebär att det i en genomsnittlig kommun finns cirka 200 – 300 "uvas".

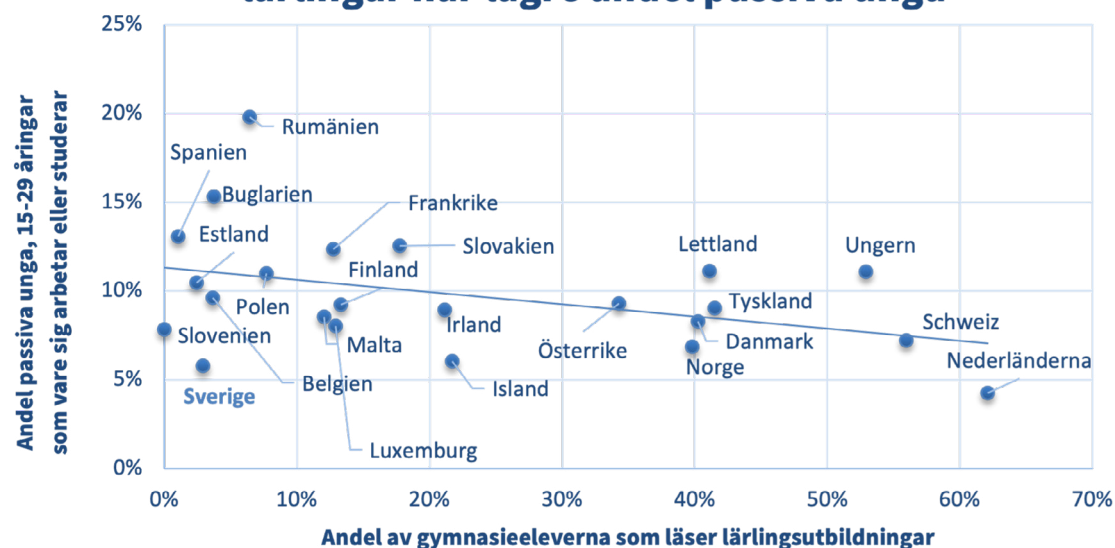
“

Det är en viktig samhällsutmaning att aktivera unga i studier och arbete, arbetsplatsförlagt lärande kan bidra till att denna utmaning i ökad utsträckning kan klaras.

Sambandet är trots det tydligt i europeisk jämförelse, då det systematiskt finns en trend där länder med högre andel lärlingar har lägre andel passiva unga. Resultaten kan tolkas som att Sverige med ökade inslag av lärlingsutbildningar skulle kunna gå från relativt låg till ännu lägre andel

passiva unga. Fler går från arbetsmarknadsåtgärder till riktiga arbeten. Det är en viktig samhällsutmaning att aktivera unga till studier och arbete, arbetsplatsförlagt lärande kan bidra till att denna utmaning i ökad utsträckning kan klaras.

Figur 5. Europeiska länder med högre andel lärlingar har lägre andel passiva unga

Källa: Eurostat och egna analyser.

Sverige ligger även efter i lärlingar på högskolenivå

Det går även att läsa utbildningar på eftergymnasial nivå som omfattar inslag av arbetsplatsförlagt lärande. I praktiken kan många utbildningar i yrkeshögskolan ha inslag av att lära sig på arbetsplatser. Även denna form av arbetsplatsförlagt lärande är dock mindre vanlig i Sverige jämfört med i många andra europeiska länder.

En europeisk jämförelse, som illustreras i figur 6, jämför hur stor andel av alla som läser en kortare högskoleutbildning, som har minst sju månaders arbetsplatsförlagt lärande som del av sin utbildning. Denna jämförelse visar hur vanligt det är med eftergymnasiala yrkesutbildningar med betydande inslag av arbetsplatsförlagt lärande.

I Sverige är det 6,6 procent av unga vuxna (20-24 år) med kortare högskoleutbildning som har minst sju månaders arbetsplatsförlagt lärande som del av sin utbildning. Det är en relativt låg andel av dem som läser kortare högskoleutbildning som har längre arbetsplatsförlagt lärande i Sverige. Som jämförelse är samma andel mer än dubbelt så hög i Finland, Norge och Danmark. I Nederländerna, Schweiz och Tyskland har hälften av unga med kortare högskoleutbildning minst sju månaders arbetsplatsförlagt lärande.

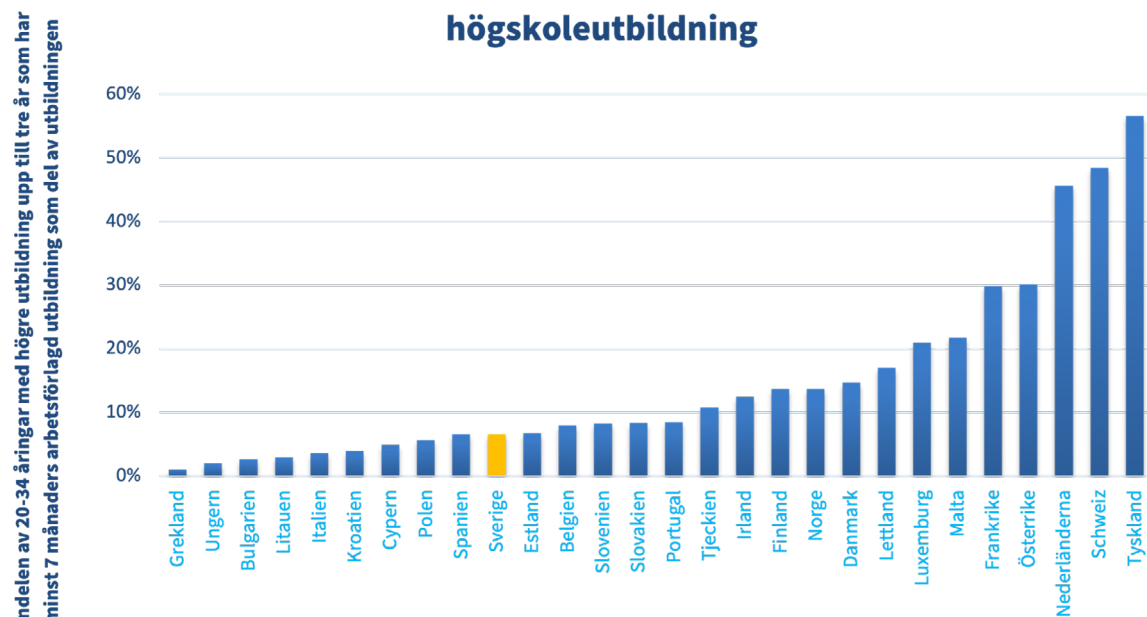
“

Sveriges attraktionskraft, i relation till andra liknande länder, undermineras av de stora skillnader som finns sett till andelen unga med praktiska yrkesfärdigheter från arbetsplatser.

Avsaknaden av lärlingsutbildningar kan ses som en del av ett generellt underskott på arbetsplatsbaserat lärande, detta underskott finns i Sverige i gymnasieskolan samt även högre upp i utbildningskedjan. Sveriges

attraktionskraft, i relation till andra liknande länder, undermineras av de stora skillnader som finns, sett till andelen unga med praktiska yrkesfärdigheter från arbetsplatser.

Figur 6. Andel unga vuxna (20-24 åringar) med 7 månader eller mera arbetsplatsförlagd utbildning som del av kortare högskoleutbildning

Källa: Eurostat och egna analyser.

Så kan lärlingsutbildningen i Sverige stärkas – vi kan lära av Åland

En överblick av de lärlingsutbildningar som redan finns i Sverige, samt i den svensktalande regionen Åland i grannlandet Finland, är relevant för att förstå reformbehovet. Perspektiven som lyfts fram i detta avsnitt är resultat av intervjuer med lärlingsanordnare i Sverige och studiebesök på Åland.

Gymnasiala utbildningar till lärling i Sverige

De gymnasieutbildningar i Sverige som omfattar lärlingar kan ha olika utformning. Till exempel kan eleverna vara i skolan två dagar i veckan och hos företagen tre dagar i veckan. Det är viktigt att utbildade handledare finns på plats, såväl i skolan som på arbetsplatsen. Det är även relevant att företagen kan bygga upp en tradition av att jobba med lärlingar.

Skolverket har en viktig roll i att utbilda handledarna, så att de lär sig momenten som ska ingå, men även för kvalitetssäkring. Lärare och yrkesvägledare går ut och säkerställer att utbildningen genomförs korrekt på arbetsplatser och sätter även betyg. Exempel på gymnasiala lärlingsutbildningar som många söker sig till är elektronik/installation, fordon, bygg och industri. De som är lärlingar i industrin kan som exempel arbeta med att skära eller svetsa med modern utrustning, medan de som är lärlingar inom fordon lär sig att ta hand om och reparera olika fordon.

Efter ett år som gymnasielärling kan eleverna ibland få anställning som lärlingsanställd elev, det är ett tidigt steg vidare in på arbetsmarknaden. En jämförelse med Tyskland är att i Sverige söker eleven till gymnasieskolan, sedan ordnar skolan med plats hos ett företag. I Tyskland däremot är företagen aktiva i val av lärling. De unga söker sig till företagen och skolan är en leverantör av basutbildningen.

Arbetsplatsförlagt lärande på eftergymnasial nivå

På eftergymnasial nivå finns utbildningar i Yrkeshögskolan, som kan ha inslag av arbetsplatsförlagt lärande. Detta är som exempel relevant för vissa smala och ”mera traditionella” utbildningar. Exempelvis kakelugnsmakare, guldsmeder, tatuerare, möbeltapetserare, keramiker, möbelrenoverare, dockmakare, båtbyggare, smeder och timmermän.

Vanligtvis benämns inte högre utbildning som lärlingsutbildning, men i praktiken för smala yrken får denna ofta denna utformning. Myndigheten för yrkeshögskolan kan ge undantag, så att studenterna anordnar plats på ett företag själva redan innan de ansökt om utbildningen. Därefter kan skolan kontrollera så att en arbetsplats som kan erbjuda arbetsplatsbaserat lärande finns klar redan från början. Dessutom genomförs kreditupplysningar på företagen, så att eleverna går till verksamheter som går runt ekonomiskt.

Detta då det är en del av utbildningen att eleverna lär sig hur ett företags ekonomi fungerar.

Besök sker tidigt på arbetsplatsen, och lärare och yrkesvägledare lyfter i möte med handledaren fram hur yrkesbedömningen ska gå till. Mallar finns som är framtagna i samverkan med branscherna. Dessa mallar visar vilka kunskaper som krävs samt vilka yrkeskrav som finns för olika moment som eleverna ska kunna. Det är dessa krav som elevernas kompetenser primärt bedöms utifrån, även självständighet i arbetet bedöms.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kombineras med teoretiska kurser om hantverkets historia, grundläggande juridik för att kunna klara affärer, grundläggande marknadsföring, kunskap i att göra affärsplan och budget, teoretisk redovisning och projektledningskurs. Eleverna får därmed konkreta lärdomar för att bli fungerande delar av företagen, och i förlängningen att senare själva bli egna företagare en dag. De teoretiska kurserna kan ibland ges på distans. Utbildningarna på högskolenivå är som andra utbildningar CSN-berättigade. Skolan betalar ersättning till arbetsplatsen.

Jämförelse med gymnasial lärlingsutbildning i Åland

Inspiration kan hämtas från Åland, den svensktalande ö-regionen med självbestämmande i Finland. I jämförelse med Sverige ligger Finland före när det gäller lärlingar, även om gapet inte är lika stort som till Danmark, Norge och Tyskland. Det kan därför finnas goda skäl att börja lära sig av Finland, där skillnaderna i inslagen av lärlingsutbildning är mindre jämfört med Sverige. Särskilt relevant kan det vara att studera den svensktalande delen av landet, som är den region utanför Sverige som kulturellt, ekonomiskt och

geografiskt är mest lik Sverige.

På Åland finns ett välfungerande lärlingssystem, som inspirerade till studiebesök av Småföretagarnas Riksförbund i juni 2024. I ö-regionen, som har en relativt begränsad befolkning, organiserar Ålands Yrkesgymnasium alla lärlingsutbildningar.

En framträdande skillnad är att Åland har en tydlig kvalitetssäkringsprocess för lärlingsutbildningar. Ersättningen till arbetsgivare för mottagande av lärlingar är lika för alla arbetsgivare i Sverige, medan den differentieras beroende på elevens kompetens på Åland. På Åland finns en tydlig roll som lärlingssamordnare och som synkar mellan lärling, utbildning och mottagande arbetsplats, motsvarande finns endast undantagsvis i Sverige.

Relevanta reformer

Det som saknas i Sverige är mer struktur i lärlingsutbildningar. Följande är nyckelperspektiv på hur lärlingsmodellen i Sverige kan utvecklas, så att den växer och blir mer företagaranpassad. En viktig princip är att utforma systemet så det också är i linje med förutsättningarna för de mindre företagen. Småföretagen spelar en central roll för ett välfungerande lärlingssystem och de har behov av förenklad byråkrati och smidiga arbetsprocesser.

- Det finns goda skäl att även i Sverige basera lärlingssystemet **mera på interaktion med företagen och eleverna**, medan skolan vässar sin roll som leverantör av basutbildning. Skolans fokus bör vara på att erbjuda de teoretiska delar av utbildningen som efterfrågas och ha kontroller av yrkesvägledare på plats. Skolsystemet ska även vara delaktigt i

utbildning av handledare.

- På Åland har **lärlingssamordnare** en viktig roll i att synka mellan lärling, arbetsgivare och skolan. Denna roll finns inte alltid tydligt utformad i svenska lärlingsutbildningar på gymnasial nivå och behöver därför utvecklas. I rollen ingår att ansvara för nödvändig administration, för att i synnerhet de mindre företagen ska slippa detta.
- **Utbildning och verifiering av handledare** behöver stärkas, ett väl utbyggt system behöver finnas på plats. De arbetsgivare som tar emot elever behöver tydliga instruktioner för att i sin tur kunna genomföra handledning av eleverna på bästa vis. För gymnasiala lärlingar i Sverige finns ofta inte tillräckligt utvecklade strukturer med yrkesvägledare, handledare och företag med tidigare erfarenhet av att ta emot lärlingar.
- Sverige saknar en tydlig motsvarighet till Ålands **kvalitetsbedömning genom yrkesprov**. Skolverket tillsammans med branschorganisationer skulle kunna verka för att skapa en motsvarande svensk kvalitetssäkring för lärlingsutbildningar.

Uddevalla – en av landets bästa skolor för yrkesutbildning

Uddevalla Gymnasieskola är en av landets bästa skolor inom yrkesutbildning. Vi sammanträffade med *Stefan Einarsson*, gymnasiechef för Uddevalla Gymnasieskola. Den fråga som infinner sig är naturligtvis vad som ligger bakom att skolan uppnått denna position, hänger det ihop med skolan, kommunen eller med det lokala näringslivet? Svaret är att flera faktorer ligger bakom men kanske mest betydelsefullt är ett långsiktigt målmedvetet arbete.

En intressant slutsats är att det inte finns några absoluta formella hinder för andra skolor att göra likadant men ändå är Uddevalla Gymnasieskola rätt unik på grund av faktorer som:

- Ett mycket väl strukturerat arbetssätt med tydliga processer och rutiner.
- Bredden i utbudet av utbildningsprogram.
- En majoritet på drygt 50 procent av eleverna väljer yrkesprogram.
- Den välutvecklade relationen till det lokala näringslivet.
- Elever kan välja lärlingsutbildning eller skolförlagd utbildning.
- En väl avvägd balans mellan skolförlagd och arbetsplatsförlagd utbildning.
- Mycket positiva resultat i form av anställningsbarhet efter avslutad utbildning, där upp till 9 av 10 lärlingselever anställs.

Så var och hur började då denna resa för Uddevalla Gymnasieskola? Det hela började med att Skolverket 2006 utlyste en försöksverksamhet med lärlingsutbildning. Ett mindre antal kommunala skolor engagerade sig samt ett antal fristående, privata skolor. De senare var snabbfotade och kunde initialt dra till sig ett intresse. Friskolorna var dock dåligt förberedda och saknade egen kompetens inom aktuella yrken samt förlitade sig dessutom helt på samverkan med lokala arbetsplatser. Det visade sig snart att denna modell inte fungerade och i Uddevalla finns idag inga rester av dessa fristående skolor kvar.

Friskolornas agerande triggade dock en del kommunala skolor, som Uddevalla Gymnasieskola, som i den uppkomna situationen både såg möjligheter och potentiell konkurrens. Inom skolan fanns lärare med egen erfarenhet av företagande och dessa insåg vad som krävdes. Det fanns också ett tydligt intresse bland elever som såg möjligheter till intressanta yrken. Samtidigt fanns ett visst motstånd inom skolan, p.g.a. rådande skolkultur, där vissa menade att bäst vore att fortsätta som tidigare. En något oväntad resurs som bidrog till att det hela kom i gång var den personal som hade hand om Introduktionsprogrammen (IM) för de elever som inte klarade skolan. Dessas erfarenheter av kontakter med arbetsplatser och med elever blev en tillgång i arbetet.

Utöver vad som redan sagts fanns ytterligare faktorer som bidrog till att det blev en väl fungerande verksamhet i Uddevalla, som:

- Tidigt togs ett beslut om en regelrätt samlad organisation för lärlingsverksamheten.
- Man insåg vikten av att hålla samman lärlingseleverna i särskilda lärlingsklasser där dessa kunde känna samhörighet.

Verksamhetens omfattning idag

Uddevalla Gymnasieskola undervisar cirka 1000 elever per årskurs varav cirka 10 – 15 % går lärlingsvägen, i dagsläget ungefär 300 lärlingar. Hälften av eleverna kommer från andra pendlingskommuner i Fyrbodalsområdet. Skolans finansiering baseras på kommunala ersättningar per elev, ”elevpengen” som i det här fallet varierar mellan cirka 80 000 och 160 000 per elev och år. Denna finansiering räcker till för att finansiera inblandade resurser som lärare, administration, lärlingskoordinatorer m. m., liksom till investeringar i inventarier. I det senare fallet förekommer dock även sponsring t. ex. av fordon.

Utbildningsutbudet är omfattande och speglar elevers och näringslivets intressen, det finns ett påtagligt inslag av ”bristutbildningar”:

- Bygg (måleri, plåt, husbyggare, anläggare)
- VVS
- Barn och fritid
- Fordon (Fordonsmekaniker personbilar och tunga fordon)
- Transport (förarutbildning)
- Naturbruk
- Häst
- Försäljning och service

- Hotell och turism
- Restaurang och livsmedel
- Vård
- El
- Frisör
- Finsnickare
- Florist
- Industri
- Teknikprogrammet (studieförberedande behörig högre teknisk utbildning)
- Industriprogrammet
- Filmarbete (kopplat till vuxenutbildningen)

Inom alla dessa utbildningsområden sker utbildningen i lärlingsform med blandad skol- och arbetsplatsförlagd utbildning, enda undantaget är förarutbildningen.

Mest populära inriktningar är fordon, transport, bygg och anläggning samt el och energi. Skolan är inte främmande för att även ta sig an mycket udda utbildningar i samverkan med företag såsom tex. skogsarbetare eller kakelugnsmakare, förutsatt att nödvändiga komponenter i lärlingsutbildningen föreligger. En av lärlingsutbildningen styrkor är att man kan hjälpa företag i direkta rekryteringsbehov i nära samarbete med utbildningen.

Kontakten med näringslivet

Sedan starten 2006 har det skett omfattande förändringar i

näringslivsstrukturen i regionen, tung industri som varvsindustri är borta och idag dominerar småföretagsamheten det regionala näringslivet. Idag har skolan väl utbyggda relationer med det regionala näringslivet:

- För varje utbildningslinje finns "Yrkesråd" med deltagande från näringslivet.
- Alla handledare på arbetsplatser genomgår utbildning anpassad till förutsättningarna i enskilda fall, utbildningstiden är oftast 2 – 3 halvdagar.
- Skolan har väl upparbetade kontakter genom några lärlingskoordinatorernas som på heltid genomför uppföljning av all arbetsplatsförlagd utbildning, både ur arbetsgivarens och elevens synpunkt.
- Det har till och med utvecklats dithän att det blivit vanligt att tidigare elever fungerar som handledare på olika arbetsplatser.

Skolans arbete med att para ihop utbildningsvarianter, elever och arbetsplatser följer en väl genomarbetad modell:

- Skolan har ständigt en aktuell bank med arbetsplatser och där skolan genomfört en egen kvalitetsbedömning av arbetsplatsen förmåga att ta emot lärlingar. Detta hanteras av skolans lärlingskoordinatorer som även genomför uppsökande verksamhet.
- Det finns standardavtal för lärlingsavtal (kollektivavtal eller andra) samt kontrakt med mottagande arbetsplatser.
- Skolan erbjuder bara plats om det finns lämplig lärlingsplats, egna företagskontakter via elev accepteras.

- Det är vanligt att mottagande arbetsplats står inför generationsskifte och via lärlingsutbildning söker lämplig person att ta över, det förekommer även att så sker inom samma familj.
- Skolan underlättar elevers framtida utbildnings- och yrkesval genom att elever redan på högstadiet ges möjlighet att en dag vara på plats inom ett yrkesprogram, något som kallas *Skuggning*: "Att skugga innebär att du är med på lektioner och upplever hur det är att vara elev på just det program du är intresserad av".

Slutligen ställde vi frågan till *Stefan Einarsson* om varför lärlingsutbildningen inte är mera utbredd i Sverige? Svaret blev följande: I de länder där lärlingsutbildning fungerar finns förutom traditionen inom området även tydliga formella krav på kring denna utbildning. I Sverige är inte yrkesutbildningen uppstyrd på liknande sätt. Exempelvis är kraven på inslag av arbetsplatsförlagd utbildning väldigt låga.

Även om inget hindrar andra skolor att utvecklas i enlighet med den modell som Uddevalla tillämpar behövs tydligare krav som att alla elever borde ha rätt välja en yrkesutbildning som lärling med upp till halva utbildningstiden som arbetsplatsförlagt lärande.

Uddevalla vuxenutbildning

Parallellt med yrkesutbildningen på gymnasienivå finns även en yrkesutbildning som vänder sig till vuxna, vi träffade *Björn Wärnberg* som är Verksamhetschef. Det gemensamma med gymnasienivån är att verksamheten drivs framgångsrikt men förutsättningarna skiljer sig åt ordentligt.

Ungefär 100 elever påbörjar varje år sin lärlingsutbildning på Uddevalla vuxenutbildning, eleverna är i åldrarna 20 – 65 år. När det gäller urvalet av elever och kurser så är detta något som styrs helt av arbetsmarknadens behov. I första hand handlar det om vilka rekryterings- och kompetensbehov som det regionala näringslivet har. Dessa behov måste företag uttryckas i en avsiktsförklaring.

Några aktuella trender är exempelvis att:

- Behoven av barnskötare minskar
- Behoven inom VVS-området ökar

För att hålla koll på arbetsmarknaden finns det en planeringsenhet som bevakar omvärlden och vilka behov företagen har för att sedan sätta samman kursinnehåll i enlighet med detta. Det kan handla om vilken kompetensnivå som efterfrågas, Komvux, Yrkesgymnasium eller Yrkehögskola? Samma när det gäller typ av jobb, montör eller CNC-operatör?

Man bygger då upp nätverk med de intresserade företag som uttryckt behoven och uppskattar hur många som behöver rekryteras. Denna typ av planering görs som regel årsvis.

Ibland krävs informationsinsatser både från skolan och näringslivet för att skapa sökintresse för nya utbildningar. I andra fall är det företagen som mer eller mindre pekar ut vilka som ska söka. Så är fallet t. ex. när det gäller filmarbetarutbildningen eller marinteknik där företagen känner till lämpliga personer. Företagen deltar i arbetet genom olika nätverk, ofta Yrkesnämnder, som till exempel Yrkesnämnden för film och TV.

När det gäller utbildningens längd så finns riktlinjer från Skolverket men man har stor frihet att anpassa till företagens behov och elevernas förutsättningar. Längden på olika kurser varierar därför mellan 20 veckor och upp till 1,5 år. Även tidsmässigt och geografiskt råder flexibilitet, det förekommer undervisning även kvällar och helger, ibland ute på olika arbetsplatser. Det är t.o.m. ibland ett problem att näringslivet inte förstår vilken flexibilitet som faktiskt är möjlig i denna utbildningsform. Kurser med flest lärlingar är för närvarande Film respektive Industri.

Finansiering

Vuxenutbildningen finansieras via kommunalt stöd och statsbidrag, så kallat regionalt yrkesvux. Statsbidraget för lärlingsutbildningar behöver inte medfinansieras av utbildningsanordnaren. Precis som på gymnasieskolan så går statsbidraget till skolan, arbetsgivaren och en särskild del för handledarutbildning. Kostnadsnivån i genomsnitt per elev ligger på liknande nivå som i gymnasieskolan.

Statsbidragens utformning är ett problem genom att dessa medel måste sökas 1,5 år i förväg, vilket innebär att skolan måste gissa vad man kommer erbjuda i form av kursvarianter. Uddevalla kommun köper inte in yrkesutbildningar utan allt drivs i egen regi.

Kontakten skola – elev – arbetsplats

På vuxenutbildningens sköts dessa kontakter av s.k. utbildningskoordinatorer, dessa är mera inriktade på strukturen i stort än på enskilda elever. Koordinatorerna svarar för omvärldsbevakning och avsiktsförklaringar. En målsättning med arbetssättet är att aldrig behöva jaga apl-platser eftersom

samarbetet med arbetsgivare redan på förhand är väl förankrat och har ett direkt syfte att kompetensförsörja. Det blir då yrkeslärares uppgift att matcha elever mot arbetsplatser, inte att leta arbetsplatser. Resultaten i form av anställningsbarhet och anställningar är goda; cirka 9 av 10 elever går vidare till jobb eller studier och 7 av 10 går till jobb inom sin bransch.

Kopplingen till arbetsmarknaden

Kopplingen till arbetsmarknaden är givetvis viktig eftersom utbildningen ska vara behovsstyrd. Uddevalla vuxenutbildning ser det som eftersträvänsvärt att lärlingar ska betalas lön. Det är inte många fall där det skett hittills men strävansmålet finns. Yrkesvuxutredningen har ett förslag om hur det kan gå

till som Björn Wörnberg gärna ser att det realiseras.

I dagsläget finns det svårigheter både i lagstiftning och i relation till arbetslivet som förhindrar en effektiv lärlingsutbildning för vuxna:

- Hur lärlingars villkor ska hanteras utifrån att det förekommer kollektivavtal är ett exempel. Arbetsmarknadens parter visar hittills inget större intresse för hur lärlingars anställningsavtal ska regleras.
- Arbetsmarknadens parter har ibland egna yrkesutbildningsrelaterade lösningar som inte utan vidare är förenliga med skolans roll.
- Enligt skollagen ska Komvux elever som står längst bort från arbetsmarknaden prioriteras vid antagning, krav som kan vara oförenliga både med yrkeskrav och med förväntningar från arbetsgivare.

Vad vill Småföretagarnas Riksförbund?

Idag finns ytterst begränsade kopplingar mellan småföretagsamheten och lärlingsutbildningarna. De utbildningar som finns är till viss del kopplade till vissa branscher, till arbetsmarknadens parter samt till några myndigheter. Småföretagen kan ha en viktig roll både genom att erbjuda arbetsplatsförlagt lärande och som arbetsgivare med rekryteringsbehov.

Småföretagen skapar dessutom majoriteten av nya jobb i svensk ekonomi. Av skäl som dessa måste ett svenskt lärlingssystem vara uppbyggt så att detta kan integreras med småföretagens verksamhet. Småföretagarnas Riksförbund vill se ett generellt väl fungerande lärlingssystem, vilket bland annat innebär följande:

- Småföretagen och dess organisationers ska, som en av flera parter, tilldelas en roll i de överordnade system som tillsätts för huvudmannaskap och löpande drift.
- Kontakten mellan lärlingar och småföretag ska inte gå mellan ett antal mellanhänder utan elever och småföretag ska kunna finna varandra med skolans hjälp och där båda parterns önskemål kan tillgodoses. Detta kan ske på olika sätt, olika IT-lösningar kan vara ett stöd i sammanhanget.
- Det småföretag som erbjuder arbetsplatsförlagt lärande ska ersättas enligt ett standardiserat regelverk och dennes handledare ska utbildas enligt en standardiserad modell.
- Även lärlingar, när de uppnått en viss färdighet, ska ersättas enligt en standardiserad modell.
- Skolorna som erbjuder lärlingsutbildning ska säkerställa att man har tillgång till ett nätverk av arbetsplatser som är villiga att ta emot lärlingar.
- Skolorna ska också ha resurser, eventuellt med IT-stöd, för att erbjuda rådgivning till eleverna i deras utbildnings- och yrkesval.
- Skolorna ska vidare ha resurser för att hantera integrationen mellan skolans och arbetsplatsens verksamhet och följa upp hur detta fungerar.
- Slutligen måste alla krav bort på att arbetsplatsförlagt lärande endast kan erbjudas av företag med kollektivavtal. Detta är ett hämmande krav då mer än hälften av småföretagen saknar kollektivavtal, utan att ha sämre villkor.

Läringsfrämjandet – för fler och bättre lärlingsutbildningar

Läringsfrämjandet startade som ett samarbetsprojekt mellan Uddevalla kommun och stiftelsen Företagsam, men ombildades 2022 till en självständig stiftelse med ett tydligt mål: att ge unga och arbetsgivare i hela Sverige bättre tillgång till lärlingsutbildningar av hög kvalitet.

Sedan lärlingsutbildningarna återinfördes i det svenska skolsystemet 2011 har de vuxit – men långsamt. Fortfarande finns stora luckor, både i form av gymnasieskolor som ensidigt satsar på skolförlagd yrkesutbildning och branscher som ännu inte insett värdet av lärande direkt på arbetsplatsen. Men en välfungerande lärlingsutbildning är en vinst för alla: den ger eleverna praktiska färdigheter, stärker skolornas utbildningsutbud, gynnar

företagens kompetensförsörjning och bidrar till samhällets utveckling.

Genom ett nätverk av gymnasieskolor och vuxenutbildare, utvecklingsprojekt och samarbeten med näringslivets organisationer arbetar Läringsfrämjandet för att fler ska upptäcka lärlingsutbildningens potential.

Arbetsplatsen är inte bara en plats för arbete – den är en arena för lärande och personlig utveckling. Att ta emot lärlingar kan bli en strategisk nyckel för företagets framtid.

Läs mera om Läringsfrämjandet här: <https://www.larlingsframjandet.se/>

Smålandsmodellen

Småföretagarnas Riksförbund och Lärlingsfrämjandet demonstrationsprojekt

Låt ungas potential möta småföretagens behov

Sammanfattning

Sverige står inför en av sina största utmaningar: många unga saknar motivation i skolan, vilket leder till skolavhopp, minskad framtidstro och socialt utanförskap. En bidragande orsak är skolans brist på alternativa vägar för praktiskt inriktade elever.

Samtidigt har småföretag svårt att hitta den kompetens de behöver för att växa och utvecklas. Småföretag erbjuder dock unika möjligheter för unga att få arbetslivserfarenhet, bygga nätverk och inspireras av yrkesverksamma förebilder.

Om Sverige införde ett lärlingssystem av europeiskt snitt skulle fler ungdomar få en naturlig väg ut i arbetslivet och upptäcka att en arbetsplats kan vara en plats för lärande, utveckling och framtidstro. "Smålandsmodellen" är ett pilotprojekt som vill visa vägarna dit.

Projektets bakgrund

Många ungdomar tappar motivation i skolan och riskerar att hamna i arbetslöshet, social utsatthet och psykisk ohälsa. Ett av grundproblemen är att den svenska skolan är distanserad från arbetslivet, vilket gör det svårt för praktiskt lagda elever att hitta sin väg.

Samtidigt är bristen på studie- och yrkesvägledning ett stort hinder,

särskilt i socioekonomiskt utsatta områden och på landsbygden. Det behövs nya lösningar som hjälper unga att få en realistisk och inspirerande bild av arbetslivets alla möjligheter redan under skoltiden.

Forskning visar att praktiskt lärande och tidig kontakt med arbetslivet ökar motivationen, stärker självkänslan och leder till bättre matchning mellan utbildning och arbetsmarknad.

Smålandsmodellen

Smålandsmodellen erbjuder en konkret lösning genom att skapa en bro mellan skolan och arbetslivet. Vi vill förstärka ungas motivation genom att ge dem möjlighet att utforska yrken och praktisera i verkliga arbetsmiljöer.

Projektet består av två delprojekt som pågår i tre år:

- 1. Spana på ett yrke** – en vägledningsmodell för årskurs 7–9 som hjälper elever att upptäcka yrken genom interaktiva metoder och digitala verktyg.
- 2. Juniorlärlingar** – praktik en dag i veckan för praktiskt inriktade elever i årskurs 8–9 på lokala småföretag som sedan övergår i en gymnasial lärlingsutbildning. (Med detta pilotprojekt vill vi skapa en modern och flexibel modell för grundskolan som rustar unga för framtiden och hjälper småföretag att hitta kompetenta medarbetare.

Delprojekt 1: Spana på ett yrke

Mål:

- Implementera en strukturerad vägledningsmodell i skolorna.
- Utveckla IT-verktyg för uppföljning av vägledningsprocessen.
- Skapa en chatbot som hjälper elever att utforska yrken.
- Identifiera och stödja elever med extra behov.
- Integrera modellen i skolans kvalitetsarbete.

Tidsplan:

- **Läsår 1:** Utveckling och förankring av modellen, samt start av följeforskning.
- **Läsår 2:** Implementering och utvärdering.
- **Läsår 3:** Nationell spridning.

Delprojekt 2: Juniorlärlingar

Mål:

- Införa praktik en dag i veckan för elever i årskurs 8–9.
- Visa hur praktiken kan integreras med läroplansmål och kunskapsmål.
- Utveckla kopplingen mellan grundskolans praktik och gymnasial lärlingsutbildning.
- Anpassa lärlingsutbildningen till småföretagens behov.
- Stärka småföretagens tillväxt och minska ungdomsarbetslösheten.

Tidsplan:

Läsår 1: Modellutveckling, matchning och rekrytering av företag (*praktik från och med vårterminen årskurs 9*).

Läsår 2: Implementering och uppföljning (*eleverna i årskurs 9*).

Läsår 3: Utvärdering och nationell spridning (*eleverna i gymnasial lärlingsutbildning*)

Projektets koppling till läroplanerna

Grundskolan (Lgr22): Stödjer skolans uppdrag att förbereda elever för arbetslivet genom praktiska moment och arbetslivskontakter.

Gymnasieskolan (Gy11): Stärker arbetslivsanknytningen och gör

yrkesutbildningar mer attraktiva och relevanta.

Forskning och samhällseffekter

Psykologisk forskning visar att praktiskt lärande ökar motivation, autonomi och självförtroende (Ryan & Deci, 2000).

Pedagogisk forskning betonar vikten av autentiskt lärande i verkliga miljöer (Vygotskij, 1978).

Medicinsk forskning kopplar meningsfullhet i skolan till minskad psykisk ohälsa (Antonovsky, 1987).

Samhällsekonomiska analyser visar att lärlingssystem leder till lägre ungdomsarbetslöshet (OECD, 2017).

Möjliga resultat

För ungdomar:

- Ökad motivation och engagemang i skolan.
- Större chans att göra välgrundade gymnasieval.
- Arbetslivskontakter som gynnar framtida anställningsbarhet.

För småföretag:

- Tillgång till motiverad arbetskraft.
- Möjlighet att bidra till ungas utveckling.
- Bättre förutsättningar för tillväxt.

För samhället:

- Färre skolavhopp och minskad ungdomsarbetslöshet.
- Starkare koppling mellan skola och arbetsliv.
- Ökad social och ekonomisk hållbarhet.

Smålandsmodellen är en win-win-lösning för unga, skolan och näringslivet. Ett pilotprojekt med följeforskning kan inspirera till efterföljd i andra delar av landet.

Referenser

Antonovsky, A. (2002). "Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well", i "The health psychology reader", s. 127-139, SAGE Publications Ltd.

Ryan, R.M., & E.L. Deci (2000). "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being", American psychologist, 55;1:68-78.

Eurostat, data kring arbetslöshet.

Eurostat, data kring andel passiva unga nationellt.

Eurostat, data kring andel unga med minst sju månaders yrkesfärdigheter från utbildningen.

Eurostat, antal passiva unga per NUTS 2 region.

Cedefop, data kring yrkesutbildningar som är arbetsplatsförlagda och ej arbetsplatsförlagda, samt samlad finansiering (andel av BNP) till yrkesutbildningar, IVET.

OECD (2017). "Engaging Employers in Apprenticeship Opportunities".

Vygotsky (1978). "Interaction between learning and development", i "Mind and Society", s. 79-91, Harvard University Press.

Pottenborgsvägen 4B, 263 57 Höganäs
Info@smaforetagarna.se
För frågor kontakta Sten Lindgren, Styrelseledamot
Småföretagarnas Riksförbund:
sten.lindgren@smaforetagarna.se
Rapporterna kan laddas ned via:
<https://smaforetagarna.se/var-agenda/rapporter/>

Småföretagarnas

Riksförbund